

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ВОЛКОГОН Світлана Олександрівна

УДК 336.22

**ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ
МАЛОГО БІЗНЕСУ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Єлецьких Світлана Яківна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ), завідувач кафедри фінансів.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Воронкова Олена Миколаївна**, Університет Державної фіскальної служби України (м. Ірпінь), професор кафедри фінансових ринків;

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник **Чекіна Вікторія Денисівна**, Інститут економіки промисловості НАН України (м. Київ), провідний науковий співробітник відділу фінансово-економічних проблем використання виробничого потенціалу.

Захист дисертації відбудеться *01 липня 2016 року о 10:00* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72, ауд. 1319.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.

Автореферат розісланий *30 травня 2016 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

Н. А. Ясинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У більшості розвинутих країн малий бізнес виступає вкрай важливою складовою економіки з точки зору як зайнятості населення, так і забезпечення сталого розвитку, оскільки малі підприємства та приватні підприємці відрізняються високим ступенем адаптивності до змін економічного середовища. Тому розвиток малого бізнесу є ключовим аспектом реформування української економіки. У той же час при розробці податкових реформ інтереси малого бізнесу враховуються в останню чергу. Це призводить до того, що, незважаючи на відносно велику кількість малих підприємств і приватних підприємців (у 2014 р. 95 % усіх підприємств належали до малих та мікропідприємств), їх внесок в економіку України є незначним (у 2014 р. частка малих підприємств в обсязі реалізації продукції та послуг склала 17,1 %), а чверть малих господарюючих суб'єктів подають «нульові» декларації. Тобто реальна кількість активно працюючих підприємств менша за статистичну. Податкова реформа в Україні далека від завершення, адже багато положень Податкового кодексу потребують удосконалення з урахуванням новітніх змін у фінансовій політиці держави, зокрема в аспекті впровадження фіскальної децентралізації. Одна з особливостей економіки України полягає в істотних відмінностях її регіонів, які різняться за кількістю та професійним складом населення, домінуванням різних видів економічної діяльності, розвитком інфраструктури, рівнем зовнішньоекономічної діяльності тощо. Від того, як саме будуть ураховані ці особливості при розробці заходів податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, залежить ефективність української економіки в цілому та швидкість її інтеграції у європейський простір. Зокрема, цим обумовлена актуальність теми дослідження, її теоретичне і практичне значення.

Податковій політиці та її впливу на малий бізнес присвячено праці зарубіжних й українських науковців: І. Ансоффа [*I. Ansoff*], О. Десятнюк, Дж. Джексона [*G. Jackson*], К. Джея [*K. Jay*], Т. Калінеску, А. Крисоватого, Т. Косової, О. Папаїки, Н. Рекової, А. Сандмо [*A. Sandmo*], О. Тищенко, Е. Фітцджеральда [*E. Fitzgerald*], А. Харбергера [*A. Harberger*], Д. Холланда [*D. Holland*], А. Череп та ін., у яких розглянуто різні підходи до оцінки особливостей формування податкового середовища, прогнозування поведінки платників податків, здійснення податкового планування та оптимізації. Їх роботи становлять теоретичний базис сучасних досліджень у цій сфері. Питання розробки інструментів удосконалення податкової політики для сприяння розвитку економіки в регіональному аспекті досліджено такими вченими, як Е. Аткинсон [*E. Atkinson*], Х. Блохлігер [*H. Blochliker*], З. Варналій, В. Вишневський, О. Воронкова, Ю. Іванов, С. Єлецьких, Д. Жерліцин, Г. Кітчен [*H. Kitchen*], О. Кириленко, І. Луніна, І. Майбуров, Т. Меркулова, Л. Тарангул, В. Чекіна та ін.

Разом з тим проблема формування дієвої політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах в умовах українського податкового середовища є складною і далекою від остаточного вирішення. У роботах вітчизняних дослідників питання врахування регіональних особливостей податкового сприяння розвитку малого бізнесу розглянуто недостатньо. Це обумовлено тим, що фіскальна децентралізація в Україні ініціюється лише останнім часом і раніше

відповідні дослідження не були такими актуальними. Результати більшості зарубіжних досліджень, які стосуються податкового стимулювання, не можуть бути застосовані в українських умовах, оскільки не враховують національної специфіки. Це зумовлює необхідність подальшої розробки наукових і практичних засад податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за темою «Механізм фінансово-економічного розвитку на макро- та мікрорівні» (номер держреєстрації 0114U003938, 2015 р.), у рамках якої обґрунтовано концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики; Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського Міністерства освіти і науки України за темами: «Адаптивні механізми фінансово-кредитної та податкової політики держави» (номер держреєстрації 0115U004357, 2014 р.), де розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи оподаткування малого бізнесу у регіонах України; «Податкове регулювання розвитку малого бізнесу» (номер держреєстрації 0111U00386, 2011 р.), у рамках якої здійснено аналіз спрощеної системи оподаткування та її впливу на малий бізнес; «Адміністрування податків як складова системи податкового менеджменту» (номер держреєстрації 0111U000042, 2011 р.), у межах якої розроблено методи дослідження регіональної специфіки податкового менеджменту і досліджено вплив економічного та податкового середовища на підприємницьку діяльність.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є подальший розвиток теоретико-методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. Для досягнення вказаної мети поставлено та вирішено такі завдання:

обґрунтувати доцільність реформування системи оподаткування малого бізнесу в Україні;

розробити концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України;

розвинути аналітичний інструментарій виявлення специфіки малого бізнесу різних регіонів України;

удосконалити методичний підхід до оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес у регіонах;

обґрунтувати науково-методичний підхід до сценарного моделювання податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах;

визначити напрями реформування системи оподаткування малого бізнесу в Україні;

удосконалити інформаційне забезпечення реалізації оновленої податкової політики щодо розвитку малого бізнесу у регіонах України;

визначити рівень результативності податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України за різними сценаріями.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи та науково-практичні положення щодо використання податкового інструментарію з метою сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дисертації становлять фундаментальні положення економічної теорії, які висвітлено в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і прикладних методів: *аналіз і синтез, індукція та дедуція, узагальнення* – для розробки концептуальних положень щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України; *економіко-математичний аналіз та моделювання* – для розробки підходів до оцінки впливу податкового тягаря на розвиток малого бізнесу й обґрунтування сценаріїв податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах; *метод кластеризації* – для дослідження регіональної специфіки функціонування малого бізнесу у податковому середовищі України; *інформаційні технології* – для вдосконалення інформаційного забезпечення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах; *статистичні методи* – для формування пропозицій щодо вдосконалення системи оподаткування малого бізнесу у регіонах та оцінки результативності податкової політики сприяння малого бізнесу у регіонах України. Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти України, постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, дані статистичної звітності українських підприємств, Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби, інформаційно-аналітичні матеріали, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв'язанні важливого наукового завдання – розвитку й обґрунтування теоретико-методичних засад та науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. До найбільш важливих результатів, які визначають наукову новизну дослідження, належать такі:

удосконалено:

концептуальні положення щодо підвищення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, які засновані на синтезі комплексу інструментів для виявлення особливостей малого бізнесу у регіонах, оцінки впливу податкового середовища на малий бізнес, а також розробці на цій основі пропозицій щодо податкового реформування, що дозволяє забезпечити стимулюючі фіскальні впливи на малий бізнес, та відрізняються від існуючих тим, що враховують особливості регіонів України, тенденції до податкової децентралізації та особливості реагування малого бізнесу на зміну податкового середовища;

аналітичний інструментарій виявлення специфіки малого бізнесу у різних регіонах України, заснований на кластеризації суб'єктів малого бізнесу відповідно до таких характеристик, як основний вид діяльності, розвиненість малого бізнесу, його фінансова результативність, вплив на зовнішньоекономічну діяльність; побудова кластерів або груп суб'єктів малого бізнесу та виокремлення з них найбільш домінуючих у регіоні дозволяє визначити основні напрями податкового сприяння розвитку найбільш важливих груп суб'єктів малого бізнесу;

методичний підхід до оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес у регіонах, що базується на моделі визначення сукупного податкового тягаря і

відмінність якого полягає у врахуванні таких особливостей суб'єктів малого бізнесу, як можливість швидкої ліквідації і схильність до відходу в тіньовий сектор, та визначенні показників, через які проявляються реакції малого бізнесу на використання податкових інструментів; завдяки його використанню забезпечується можливість визначення найбільш перспективних чинників та складових податкової політики, зміна яких має стимулюючий вплив на розвиток малого бізнесу в Україні;

науково-методичний підхід до сценарного моделювання податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах, заснований на врахуванні актуальних тенденцій до бюджетної децентралізації в Україні та наданні більших прав у сфері визначення податкової політики регіонам, завдяки якому забезпечується можливість оцінки результативності реалізації податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу в регіонах;

інформаційне забезпечення реалізації оновленої податкової політики щодо розвитку малого бізнесу у регіонах України при адмініструванні податків із суб'єктів малого бізнесу у регіонах України, в основу якого покладено виявлення і формалізацію інформаційних потоків, що виникають при реалізації процесів нарахування і сплати податкових платежів суб'єктами малого бізнесу, що, у свою чергу, дозволяє описати бізнес-процеси адміністрування податків і побудувати на їх основі інформаційну систему підтримки прийняття рішень при вдосконаленні податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України;

дістали подальшого розвитку:

наукове обґрунтування доцільності реформування системи оподаткування в Україні з позицій фіскальної децентралізації як спеціального засобу забезпечення розвитку малого бізнесу в регіонах, який базується на перекладенні податкового тягара між великим і малим бізнесом та між регіонами, а також дозволяє розвинути уявлення про можливості використання положень фундаментальних шкіл економічної думки для розробки механізму стимулювання розвитку малого бізнесу податковими інструментами;

напрями реформування системи оподаткування малого бізнесу в регіонах України, до яких віднесено зменшення навантаження та спрощення адміністрування податків із суб'єктів малого бізнесу з урахуванням середнього податкового навантаження та встановлення найбільш перспективних галузей для малого бізнесу, що визначають зміст інструментів податкового регулювання за найбільш прийнятним сценарієм податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах і можуть виступати основою прийняття регуляторних рішень органами державної влади та місцевого самоврядування;

оцінка результативності податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, яка базується на комбінуванні порівнянь із цільовими значеннями та порівнянь з еталонними значеннями, що дозволяє здійснити поглиблений аналіз причин впливу податкової політики на розвиток малого бізнесу та надати підстави до прийняття рішень щодо адаптації податкової політики до змін в економічному середовищі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу, а також підходи до виявлення

специфіки малого бізнесу, оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес і підвищення результативності реалізації податкової політики по відношенню до малого бізнесу у регіонах України становлять комплексне методичне забезпечення для прийняття регуляторних податкових рішень. Одержані наукові результати, концептуальні положення, розроблені методи і моделі використано в діяльності Донецької обласної державної адміністрації (довідка від 25.09.2015 № 6/187/08), Головного управління ДФС України у Донецькій області (довідка від 17.08.2015 № 15/98/20), Торгово-промислової палати України (довідка від 12.05.2015 № 11-49), ТОВ «АКЦЕНТ» (довідка від 02.09.2015 № 38), аудиторської фірми у формі ТОВ «НІКА-АУДИТ» (довідка від 25.09.2015 № 110), а також у навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Податкова система», «Фінанси підприємств» та «Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва» (довідка від 12.10.2015 № 085-06/109).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому автором розроблено комплекс інструментів для вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. Усі наукові результати, викладені в дисертації та винесені на захист, одержано дисертантом особисто. Із наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які запропоновано особисто здобувачем.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення роботи доповідалися і були схвально оцінені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економічної системи в умовах нестабільності» (Дніпропетровськ, 2015 р.); науково-практичній конференції «Проблеми громадської безпеки, євроінтеграції та безпеки бізнесу в умовах військового протистояння» (Київ, 2014 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Варна, 2012 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки» (Донецьк, 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни» (Макіївка, 2012 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано у 14 наукових працях: вісім статей у наукових фахових виданнях (у тому числі дві статті – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), одна стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, п'ять тез матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,86 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,58 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (202 найменувань на 24 сторінках), 11 додатків (на 25 сторінках); містить 27 таблиць (на 17 сторінках) і 15 рисунків (на 11 сторінках). Повний обсяг роботи становить 230 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методичні основи податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах» обґрунтовано доцільність реформування системи оподаткування малого бізнесу в Україні, досліджено податкові методи й інструменти сприяння розвитку малого бізнесу, розроблено концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

Критичний огляд теоретичних поглядів на структуру та механізми функціонування системи оподаткування малого бізнесу дозволив визначити, що основним завданням її трансформації має стати оптимальне поєднання двох напрямів змін: створення сприятливих податкових умов для розвитку малого підприємництва й одночасне збільшення (принаймні, збереження) податкових надходжень від його діяльності. В умовах фіскальної децентралізації та потреби у досягненні збалансованості регіонального розвитку до зазначених напрямів додається необхідність урахування варіативності податкових умов функціонування малого бізнесу за регіонами як інструменту стимулювання соціально-економічного розвитку конкретного регіону.

Аналіз заходів щодо податкового сприяння розвитку малого бізнесу, здійснених в Україні протягом 2012-2014 рр., дозволив встановити, що податкова політика зі створення умов для зростання показників малого бізнесу мала лише частковий успіх. Унаслідок скасування деяких обмежень для платників єдиного податку, підтримки сільськогосподарських виробників та інших дій із податкового сприяння розвитку малого бізнесу зросла кількість малих підприємств та обсяги податкових надходжень від них (див. таблицю).

Таблиця

Динаміка показників оподаткування малого бізнесу за 2010-2014 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість малих підприємств, од.	357241	354283	344048	373809	324592
Надходження єдиного податку, млрд грн	1,9	2,7	3,8	3,9	6,0
Частка єдиного податку у місцевих бюджетах, %, у тому числі:					
від фізичних осіб, %	2,40	2,30	4,80	6,30	7,30
від юридичних осіб, %	1,47	1,29	3,60	4,65	5,32
	0,93	1,01	1,20	1,65	1,98

Встановлено, що вплив на ефективність малого бізнесу можливо здійснювати з використанням податкових важелів. Однак, порівняно з розвинутими країнами, внесок малого бізнесу до зведеного бюджету та внутрішнього валового продукту України все ще залишається незначним.

Деякі дослідники розглядають питання сприяння розвитку регіональної економіки шляхом удосконалення стимулюючої податкової політики в Україні як з позиції адаптації західних підходів до податкового стимулювання, так і в аспекті розробки спеціалізованих фіскальних методів, що враховують українську специфіку. З точки зору наявності повноважень щодо здійснення регіональної податкової політики виокремлено такі ключові можливості: встановлення та скасування місцевих податкових платежів; визначення правил порядку здійснення податкових платежів; визначення бази оподаткування; наявність самостійності у процесі здійснення місцевих податкових платежів; визначення ставок податкових

платежів, встановлених на загальнодержавному рівні. Разом з тим податкові реформи в Україні не привели до суттєвого прориву в розвитку малого бізнесу через зміну базових передумов удосконалення податкової політики і відсутність досвіду реалізації моделі фіскального федералізму в унітарних країнах, який можна було б використати в Україні, не здійснюючи кардинальної адміністративно-територіальної реформи. У той же час, з огляду на проголошений у країні курс на фіскальну децентралізацію сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, існує потреба в наявності модифікованих інструментів, що забезпечуватимуть оцінку податкового середовища, виявлення специфіки малого бізнесу в різних регіонах і розробку відповідних рекомендацій щодо вдосконалення податкової політики.

Відповідно до цієї вимоги мають змінитися і підходи до використання положень фундаментальних шкіл економічної думки для стимулювання розвитку малого бізнесу податковими інструментами, що обумовлює доцільність обґрунтування механізмів перерозподілу податкового тягаря за двома напрямками: між великим та малим бізнесом і між регіонами. Аналіз поглядів на сутність і функції податків з позицій теорії ринкового обміну (еквівалентного обміну, суспільного договору, фіскального договору, задоволення колективних потреб тощо), неоліберальної концепції оподаткування (ордолібералізм, монетаризм, економіка пропозиції, неокласичний синтез та ін.), неоінституціоналізму (теорія суспільного вибору) дозволив дійти висновку, що в основу розробки комплексу інструментів, які забезпечують вирішення поставленої проблеми, мають бути покладені концептуальні положення (рис. 1), що базуються на синтезі положень інституційної економіки; методологічних підходів до державного регулювання економіки; ідеї К. Вікселля щодо сутності податкового тягаря, системного підходу; використанні економіко-математичного моделювання.

Використання методології інституційної економіки дозволяє не обмежуватися аналізом податкових процесів малого бізнесу в чистому вигляді, а включити в аналіз інститути, які склалися в країні та регіоні. При цьому враховуються звичаї, що склалися, і норми при ухиленні від сплати податків, які кардинально змінюють реакцію на однакову податкову політику в різних країнах. Застосування методології державного регулювання дозволяє забезпечити збалансовані дії для розвитку малого бізнесу шляхом як прямого державного втручання (перш за все шляхом законотворчості), так і непрямого втручання – за допомогою управління податковим середовищем. Зазначені положення спрямовані на наукове обґрунтування особливостей реакції малого бізнесу на заходи щодо вдосконалення стимулюючої податкової політики, зокрема, на зниження податкового тягаря з урахуванням стану малого бізнесу в регіоні й особливостей податкових умов його функціонування при фіскальній децентралізації.

У другому розділі **«Практика використання податкових методів сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України»** розвинуто аналітичний інструментарій виявлення специфіки малого бізнесу у регіонах України, удосконалено методичний підхід до оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес у регіонах, обґрунтовано науково-методичний підхід до сценарного моделювання податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах.

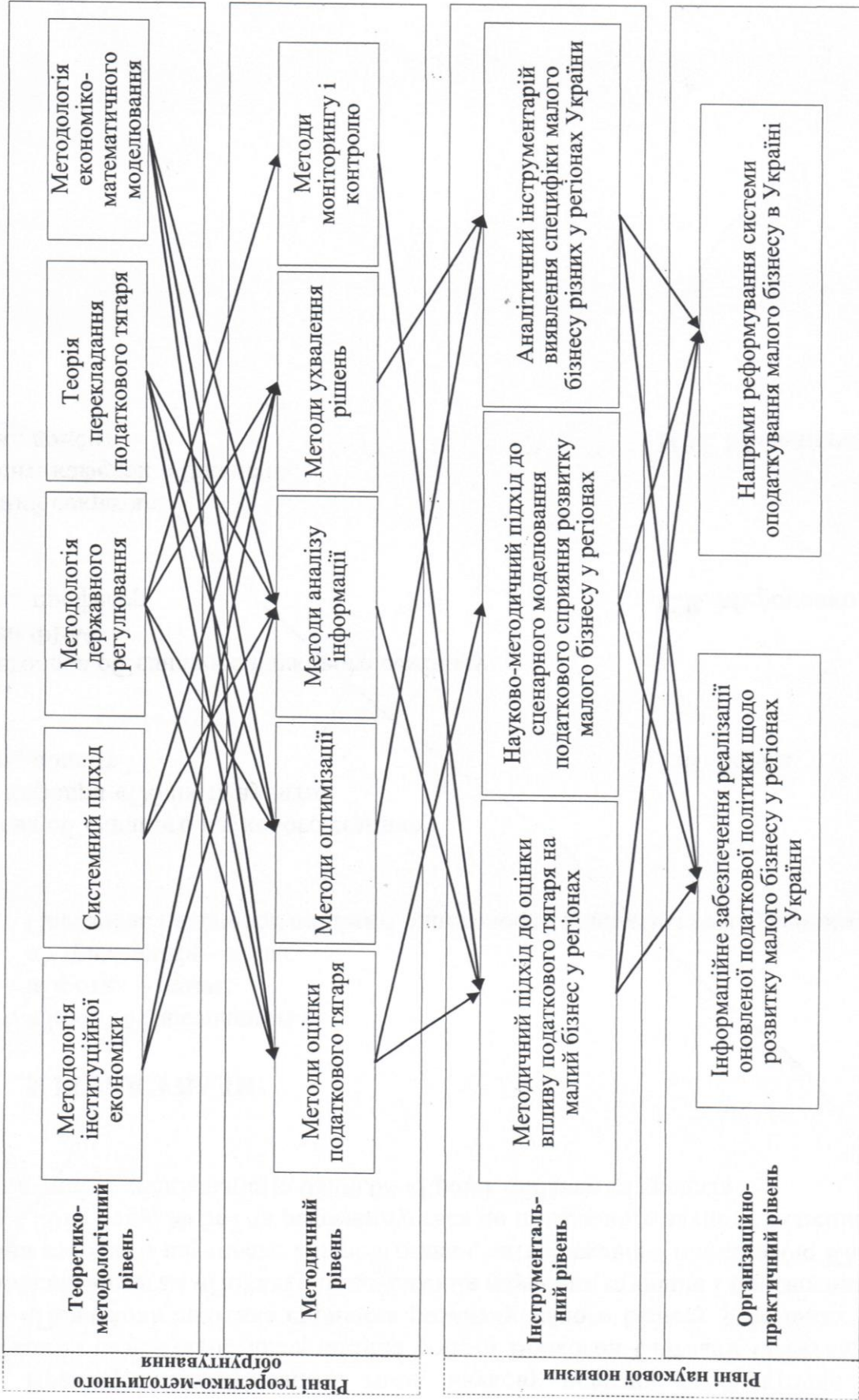

Рис. 1. Структура обґрунтування концептуальних положень щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України

При виявленні й аналізі особливостей малого бізнесу різних регіонів України запропоновано виділити два основних етапи: підготовка статистичних даних і визначення кластерів регіонів. Кластеризація необхідна для об'єднання показників, що характеризують податкову політику, у кластери з метою мінімізації кількості груп для розробки дій зі стимулювання розвитку малого бізнесу.

На першому етапі здійснюється: вибір показників, що характеризують малий бізнес у регіоні; оцінювання стабільності показників; оцінювання кореляції між показниками; відбір ключових чинників, що визначають вплив податкової політики на малий бізнес. При кластеризації пропонується використовувати такі показники, що характеризують регіон з точки зору специфіки впливу податкової політики на розвиток малого бізнесу (МБ): частка малих підприємств за обсягами реалізації; частка зайнятих у малому бізнесі; оплата праці зайнятих у малому бізнесі; група, до якої входить регіон за основними галузями; прибутковість малих підприємств; вплив на експортний потенціал; покриття експорту імпортом (рис. 2).

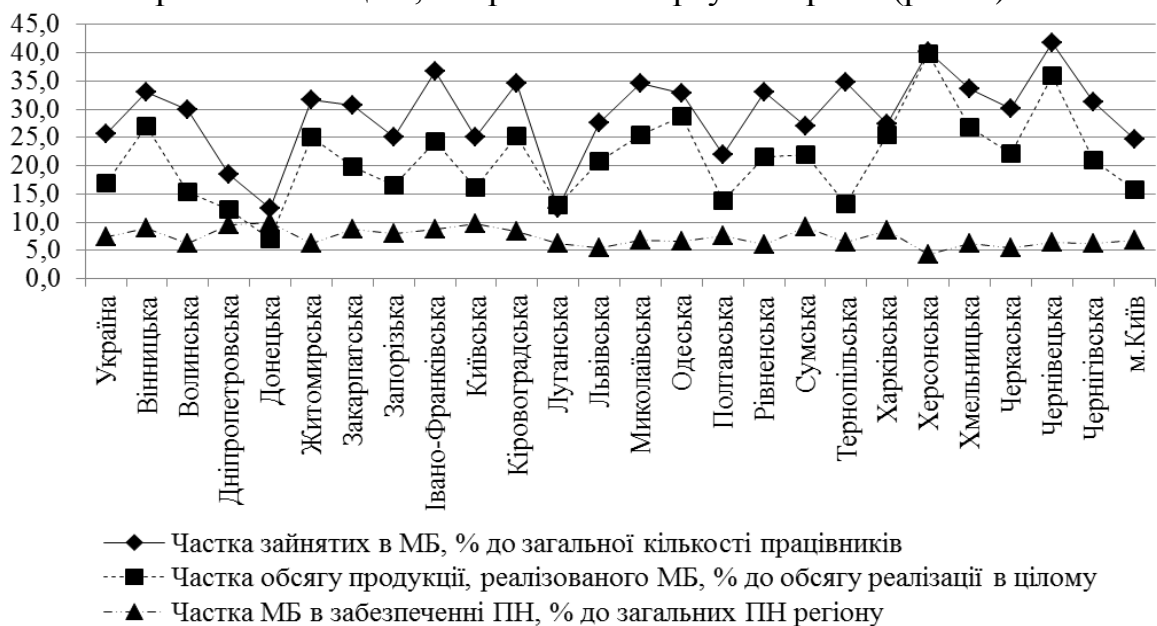

Рис. 2. Окремі показники, що характеризують регіон з точки зору специфіки впливу податкової політики на розвиток малого бізнесу

На другому етапі здійснюється: оцінювання розподілу чинників; первинна кластеризація всередині кожної групи чинників; нормування негрупованих чинників; кластеризація регіонів. Доведено, що найбільш ефективним є метод k -середніх. Після кластеризації регіонів України з точки зору особливостей податкового стимулювання розвитку малого бізнесу проаналізовано інші зв'язки між регіонами в одному кластері та визначено типові точки дії податкової політики на розвиток малого бізнесу для кожного кластера. Кластеризація дозволила встановити, що найкращий результат з точки зору мінімальної кількості кластерів при максимальній зв'язності об'єктів усередині кластера забезпечується при п'яти кластерах. До першого кластера належить м. Київ, яке, зважаючи на столичний статус і зумовлені цим особливості функціонування малого бізнесу, має максимальні відмінності від усіх інших регіонів. До другого кластера входять: Вінницька, Житомирська, Одеська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Черкаська,

Чернівецька області – переважно сільськогосподарські території з розвинутим малим бізнесом. Третій кластер представлений Волинською, Закарпатською, Івано-Франківською, Київською, Львівською, Тернопільською, Харківською, Хмельницькою, Чернігівською областями – збалансовані за галузевою структурою області із середньорозвинутим малим бізнесом. Четвертий кластер формують Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська області – це переважно промислові області, малий бізнес у яких розвинутий слабо; крім того, вони мають відмінності в інших чинниках. Останній п'ятий кластер – Дніпропетровська, Донецька та Луганська області. Це явно виражений промисловий кластер, орієнтований на експорт, зі слабкорозвинутим малим бізнесом.

За податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах одним з основних ключових показників, що характеризують впливи податкового середовища, є рівень податкового тягаря. Більшість змін у податковому законодавстві мають прояв саме в обсязі податків, які сплачують економічні суб'єкти. Причому часто це відбувається не безпосередньо, а з урахуванням різних ефектів перекладення. Тому актуальним є вдосконалення інструментів для оцінки впливу податкового тягаря на розвиток малого бізнесу регіону. Її запропоновано здійснювати у три етапи: оцінка первинної ситуації; аналіз можливостей реагування малого бізнесу на зміну податкового тягаря; оцінка наслідків зміни податкового тягаря.

Оцінка наслідків зміни податкового тягаря дає змогу прогнозувати наслідки запропонованих заходів щодо податкового сприяння розвитку малого бізнесу, які описуються у вигляді зміни частки малого бізнесу в обсязі реалізації продукції, частки малого бізнесу в кількості зайнятих, частки малого бізнесу в обсязі податкових надходжень, а також опису змін в інтегрованому показнику галузевого розподілу малого бізнесу в регіоні. Завдяки використанню розробленої моделі оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес регіону стає можливим визначення найбільш перспективних чинників та складових податкової політики, зміна яких має стимулюючий вплив на розвиток малого бізнесу в Україні. Особливістю моделі є визначення сукупного податкового тягаря з урахуванням специфіки малого бізнесу, основними з яких є можливість швидкої ліквідації і схильність до відходу в тіньовий сектор. Найбільш перспективним напрямом прийняття рішень при формуванні податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу регіонів України є метод сценаріїв. Цей метод ефективний при розробці та реалізації багатоходових складних управлінських рішень, одним із яких, поза сумнівом, є формування податкової політики. У математичному вигляді сценарій податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах може бути описаний так:

$$Z_n \geq G_n, \quad (1)$$

$$Z_n = \sum_{\Omega_n} f^{B_{\Omega_n}}(B_{\Omega_n}) + f^{R_{\Omega_n}}(R_{\Omega_n}) + f^{WP_{\Omega_n}}(WP_{\Omega_n}) - f^{VP_{\Omega_n}}(VP_{\Omega_n}), \quad (2)$$

$$\sum_{n=1}^N AQ_{ns} \leq AQ_s^{\max}, \quad (3)$$

де Z_n – n -й ключовий цільовий показник, що характеризує розвиток МБ регіону; G_n – мінімальне значення, яке необхідно досягти при податковому стимулюванні для n -го цільового показника, що характеризує розвиток малого бізнесу регіону; $f^{B_{\Omega_n}}(B_{\Omega_n})$ – функція, що відображає вплив бази оподаткування податків із множини Ω_n на n -й цільовий показник, що характеризує розвиток МБ

регіону; $f^{R_{\Omega n}}(R_{\Omega n})$ – функція, що відображає вплив ставки оподаткування податків із множини Ωn на n -й цільовий показник, що характеризує розвиток МБ регіону; $f^{W_{\Omega n}}(WP_{\Omega n}), f^{V_{\Omega n}}(VP_{\Omega n})$ – функції, що відображають вплив платників податків із множини Ωn на n -й цільовий показник, що характеризує розвиток МБ регіону; Ωn – множини податків $Tax_1, \dots, Tax_6, \dots, Tax_j$, що впливають на цільовий показник Z_n , який характеризує розвиток МБ регіону; AQ_{ns} – абсолютне значення s -го побічного негативного ефекту, допустимого при досягненні n -го цільового показника; $AQ_s^{\max}$ – максимально допустиме значення s -го побічного негативного ефекту.

За результатами вибору сценарію зміни системи місцевих податків у рамках наявних повноважень, найбільш прийнятної для всіх учасників процесу реформування, визначаються проблеми розвитку малого бізнесу, які не можуть бути вирішені на місцевому рівні. На їх підставі можуть бути уточнені рекомендації щодо реформування державної системи оподаткування. Рекомендації від місцевої влади агрегуються на загальнодержавному рівні, після чого, з урахуванням раніше виконаних оцінок впливу кожного сценарію на економіку країни, можуть бути розроблені пропозиції з перерозподілу повноважень між центральною та місцевою владою з реалізації податкової політики. Пропозиції формуються, виходячи з регіональної специфіки, тому вони мають супроводжуватися перерозподілом повноважень, спрямованих на їх розширення на рівні місцевих органів влади відносно здійснення податкової політики. У контексті реалізації запропонованого інструментарію на рівні загальнодержавного управління має оцінюватися ступінь збалансованості розвитку регіонів і потреба у посиленні державного перерозподілу і вирівнюванні фінансових ресурсів між регіонами. Отже, збалансованість забезпечується шляхом реалізації такої схеми: пропозиції «знизу» щодо збільшення повноважень зі здійснення податкової політики та можливого надання державної фінансової допомоги в разі скрутної фінансової ситуації в регіоні; зіставлення пропозицій регіонів; розробка заходів щодо забезпечення збалансованості оподаткування малого бізнесу регіону на державному і місцевому рівнях.

У третьому розділі **«Напрями вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах»** сформовано пропозиції щодо реформування системи оподаткування малого бізнесу в Україні на основі принципу фіскальної децентралізації, запропоновано інформаційне забезпечення реалізації податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах, здійснено оцінку її результативності.

Реформування податкової системи з метою сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах запропоновано здійснювати в декілька етапів. При цьому реалізуються анонсовані реформи щодо фіскальної децентралізації України. На першому етапі рекомендується забезпечити зменшення навантаження та спрощення адміністрування податків із суб'єктів малого бізнесу з урахуванням середнього податкового навантаження та визначенням найбільш перспективних галузей для малого бізнесу. Крім того, пропонується використання таких податкових і квазіподаткових інструментів стимулювання малого бізнесу: зниження ставки єдиного соціального внеску для малого бізнесу до 20 % (пропозицію обґрунтовано у 2015 р., до того, як було знижено ставку на початку 2016 р.); розвиток системи електронного адміністрування податку на додану вартість та надання малим підприємствам податкового кредиту; прийняття

стратегії податкового стимулювання та введення мораторію на внесення змін до неї на декілька років; оптимізація роботи контролюючих органів з метою боротьби з корупцією та зниження адміністративних витрат на сплату податків. Обґрунтовано, що на другому етапі необхідно вдосконалити законодавство в аспекті надання регіонам більших можливостей для здійснення податкового сприяння розвитку малого бізнесу з урахуванням особливостей регіонів та першочергових цілей, які постають перед кожним регіоном – у вигляді змін у Бюджетному та Податковому кодексах. Третім етапом має стати прийняття місцевими органами влади індивідуальних податкових нормативів, тобто комплексу податків та їх ставок, у межах повноважень для кожного регіону з урахуванням податкового навантаження на малий бізнес.

Здійснення реформи податкової політики на основі принципу фіскальної децентралізації потребує змін в інформаційному забезпеченні реалізації податкових інструментів на місцевому та державному рівнях. Відповідно до цього запропоновано інформаційне забезпечення адміністрування податків із суб'єктів малого бізнесу регіону, в яких виокремлено два рівні – місцевий (регіональний) і загальнодержавний (рис. 3), здійснено розподіл окремих завдань податкового сприяння розвитку бізнесу між ними та формалізовано інформаційні потоки.

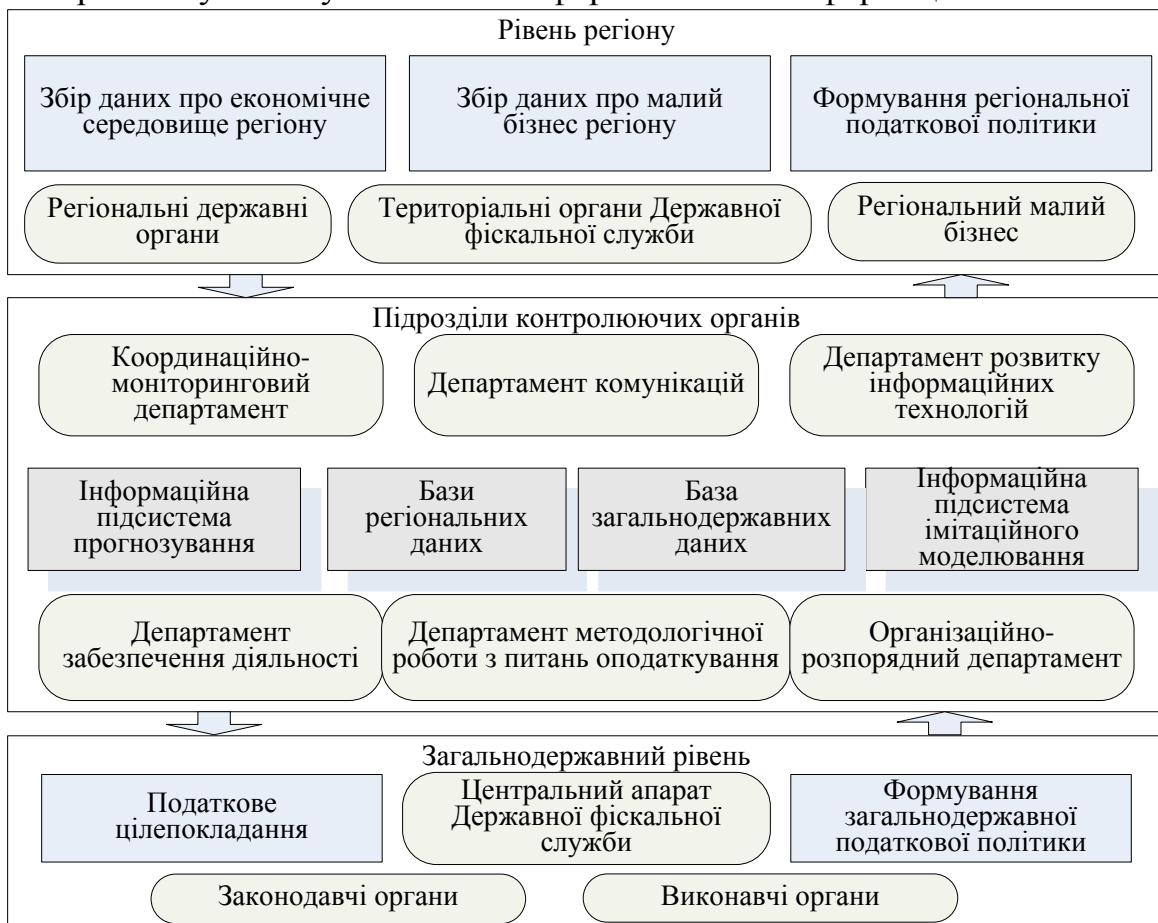

Рис. 3. Принципова структура інформаційного забезпечення адміністрування податків із суб'єктів малого бізнесу регіону

Результативність реалізації заходів, розроблених при вдосконаленні податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, пропонується

здійснювати за двома напрямками. Перший напрям оцінки – це порівняння з цільовими показниками, встановленими при розробці заходів. При цьому оцінка здійснюється у два етапи – констатування факту досягнення (або недосягнення) цілей та аналіз причин недосягнення. Досягнення оцінюється у відсотках від поставленої мети, зокрема, прогнозується приріст кількості суб'єктів малого бізнесу на 10%, збільшення кількості зайнятих у малому бізнесі на 20%, зростання надходжень до бюджету на 10%, зростання офіційної середньої заробітної плати в секторі малого підприємництва на 25%; збільшення експорту на 5%.

Іншим напрямом оцінки є порівняння отриманих наслідків реалізації заходів щодо сприяння розвитку малого бізнесу з еталонними значеннями. Як такі значення можуть бути обрані результати провідних регіонів України, які здійснювали податкове сприяння розвитку малого бізнесу, або результати інших країн, у яких малий бізнес відіграє значну роль в економіці. Також як еталонні можуть бути обрані пострадянські країни, які успішно пройшли шлях модернізації економіки. Для порівняння очікуваних результатів реформ податкової системи з еталонними результатами обрано такі показники: середня заробітна плата, яка відображає зростання добробуту населення; валовий внутрішній продукт, який демонструє зростання ефективності економіки; податкові надходження у національній валюті, що відображають виконання податковою системою функцій з наповнення бюджету; обсяг експорту, який дозволяє оцінити зростання конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках; індекс легкості ведення бізнесу, який є інтегрованим показником, що демонструє привабливість країни для інвесторів; частка офіційно зайнятих (тих, що отримують постійну заробітну плату), що дозволяє оцінити вихід працівників із тіньового сектору.

Найбільш схожою на Україну країною, яка змогла здійснити ефективні реформи податкової системи та дати значний поштовх малому бізнесу, є Грузія. При порівнянні з результатами податкових реформ, які було отримано в Грузії, за більшістю показників очікувані українські результати є меншими. Але слід урахувати, що для українського випадку розглядається лише реформування податкової системи з метою сприяння розвитку малого бізнесу, у той час як для Грузії було здійснено глобальну реформу всіх сфер економіки. Тому, враховуючи незначну частку малого бізнесу в загальній економіці України, очікувані результати можуть вважатися достатньо ефективними.

Пропозиції щодо формування податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу розроблено на прикладі представників різних кластерів, а саме для Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської та Харківської областей. Для Донецької області, яка є прифронтовим регіоном із нестабільним економічним та соціальним становищем, запропоновано такі заходи:

спрощення повернення на податковий облік в область платників, що мігрували в інші регіони, та перереєстрації платників із тимчасово неконтрольованої території області на контрольовану;

розробка і реалізація конкретних програм сприяння модернізації традиційних для області та створення нових галузей економіки на всіх адміністративно-територіальних рівнях області;

створення платформи економічних умов підтримки підприємництва в

Донецькій області на законодавчому рівні з урахуванням новітніх тенденцій у міжнародних економічних відносинах й інвестиційній сфері. За приклад можна взяти досвід діяльності територій пріоритетного розвитку, спеціальних економічних зон.

Для Дніпропетровської області важливим є створення нових робочих місць у сфері малого бізнесу, адже за показником частки зайнятих працівників у малому бізнесі вона посідає одне з останніх місць в Україні. Єдиний податок при цьому становить незначну частку від загального збору податків. Стимулювання створення нових суб'єктів малого бізнесу в даному регіоні можливе завдяки зниженню податкового навантаження на малий бізнес (15–40%) та встановленню пільгового періоду (три роки) у вигляді податкових канікул. Завдяки незначній частці єдиного податку в загальних зборах це не створить суттєвих проблем із наповненням бюджету. У Запорізькій області схожа структура економіки та незначна кількість підприємств малого бізнесу, але головною проблемою є низький рівень сплати податку на додану вартість порівняно з іншими податками та іншими областями. Це свідчить про незначну кількість суб'єктів малого бізнесу, які сплачують податок на додану вартість, тобто підприємців 3 та 4 груп платників єдиного податку. Для збільшення кількості суб'єктів малого бізнесу в цілому та платників єдиного податку 3-4 груп зокрема необхідне спрощення умов створення нових підприємств, які підпадають під умови, встановлені для таких платників податків (розширення переліку можливих видів діяльності для 3 групи та зниження обов'язкової частки сільськогосподарської продукції для 4 групи на 10–15 %). В Одеській області значна частка суб'єктів малого бізнесу задіяна у сферах сільського господарства та торгівлі. З точки зору наповнення бюджету в цій області також існує проблема зі сплатою ПДВ, але це обумовлено великою кількістю експортерів сільськогосподарської продукції. У той же час існує проблема поглинання малих сільськогосподарських виробників великими агрохолдингами. Це спричиняє загрозу зниження кількості населення, зайнятого у малому бізнесі. Одночасно експорт української сільськогосподарської продукції є надзвичайно прибутковим, тому звільнення експортерів такої продукції від сплати ПДВ надає їм можливість отримувати надприбутки. Скасування податкових пільг для великих і середніх підприємств та закріплення їх за малим бізнесом дозволить підвищити конкурентоспроможність малих сільгоспвиробників і забезпечити наповнення бюджету. Харківська область належить до регіонів, що мають урівноважену структуру економіки та типовий розподіл надходжень податків за видами. Серед особливостей регіону можна відзначити значний потенціал сфери інформаційних технологій, адже Харківська область посідає друге місце в Україні, після м. Києва, за кількістю активних підприємств у галузі «Інформація та телекомунікації». З метою використання наявного потенціалу та подальшого розвитку малого бізнесу у сфері ІТ основну увагу при стимулюванні розвитку малого бізнесу необхідно спрямувати саме на дану галузь. За умови фінансової та податкової самостійності регіонів це можливо при наданні пільг малому бізнесу, який здійснює експорт своїх послуг за кордон. Запровадження коефіцієнтів, що знижують базу оподаткування, яка формується за рахунок надходжень малого бізнесу із-за кордону, дозволить стимулювати, у першу чергу, малий бізнес у сфері ІТ та створити в Харківській області інноваційний кластер.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення актуального наукового завдання розробки теоретичного і методичного забезпечення вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу. Виконане дослідження дозволило дійти таких висновків.

1. Узагальнення науково-теоретичних положень і дослідження практичних аспектів сприяли розробці комплексу інструментів для обґрунтування рішень, пов'язаних із сприянням розвитку малого бізнесу у регіонах за допомогою податкового регулювання. Використання цих інструментів для розробки заходів щодо реформування системи оподаткування малого бізнесу у регіонах України дозволить підвищити ефективність економіки України та сприятиме виходу з фінансово-економічної кризи.

2. Встановлено, що впровадження в 2012–2014 рр. заходів щодо реформування спрощеної системи оподаткування сприяло зростанню показників малого бізнесу в цілому або окремих галузях малого бізнесу. Проте внесок малого бізнесу до бюджету країни і ВВП України все ще залишається порівняно невеликим. Серед основних недоліків існуючих підходів до вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу можна відзначити: відсутність розрахунків результативності реалізації запропонованих заходів щодо сприяння розвитку малого бізнесу; недостатнє врахування особливостей окремих регіонів України; використання занадто великої кількості неструктурованих цільових показників, які характеризують ступінь розвитку малого бізнесу у регіонах; невідповідність сучасним вимогам, що виникли внаслідок реформи з фіскальної децентралізації; недостатнє врахування особливостей українського інституціонального середовища; намагання використати досвід податкового стимулювання розвинутих країн без його належної адаптації до української податкової системи тощо. Це обумовило перегляд можливостей використання положень фундаментальних шкіл економічної думки для розробки механізму стимулювання розвитку малого бізнесу податковими інструментами.

3. Розроблено концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України, які ґрунтуються на синтезі положень інституційної економіки; методологічних підходів до державного регулювання економіки; маржиналістській теорії перекладання податків; системного підходу; використанні економіко-математичного моделювання і спрямовані на формування комплексу інструментів для виявлення особливостей малого бізнесу у регіонах, на оцінку зв'язків між результатами функціонування малого бізнесу й умовами податкового середовища, а також на розробку на їх основі рішень із застосування інструментів перерозподілу податкового тягаря за двома напрямками – між великим та малим бізнесом і між регіонами.

4. Розвинуто аналітичний інструментарій виявлення специфіки малого бізнесу у регіонах України, який впливає з припущення, що одні й ті самі податкові дії можуть мати різні наслідки в різних регіонах, залежно від видів малого бізнесу, які в них переважають. Для вирішення завдання визначення відмінностей регіонів України з точки зору сприяння розвитку малого бізнесу податковими методами здійснено кластеризацію сукупності суб'єктів малого бізнесу відповідно до таких характеристик: основний вид діяльності, розвиненість малого бізнесу, фінансова ефективність малого бізнесу, вплив на зовнішньоекономічну діяльність. У результаті

одержано розподіл регіонів України за п'ятьма кластерами.

5. Удосконалено науково-методичний підхід до оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес у регіонах України, що враховує ступені впливу податкової політики на розвиток малого бізнесу різних типів. Розроблена модель оцінки впливу податкового тягаря на малий бізнес регіону передбачає визначення сукупного податкового тягаря з урахуванням особливостей малого бізнесу, передусім, можливості швидкої ліквідації та схильності до переходу до тіньового сектору. Обґрунтовано, що використання даної моделі дозволить визначити найбільш перспективні чинники та складові податкової політики, зміна яких має стимулюючий вплив на розвиток малого бізнесу в Україні.

6. Для забезпечення ефективності оподаткування малого бізнесу регіону на державному і місцевому рівнях досліджено тенденції фіскальної децентралізації України, зокрема, розширення прав територіальних громад у сфері визначення податкової політики. Це дозволило вдосконалити науково-методичний підхід до сценарного моделювання податкового сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах. Доведено, що з використанням даного підходу забезпечується можливість оцінки результативності реалізації рекомендацій щодо вдосконалення як загальнодержавної податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу, так і місцевої податкової політики, яка враховує специфіку малого бізнесу регіону й узгоджена із загальнодержавною політикою.

7. Сформовано рекомендації щодо розвитку системи оподаткування малого бізнесу у регіонах України, які підсумовують результати дослідження теоретичних і практичних аспектів реформування податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. Зокрема, як напрями вдосконалення системи оподаткування малого бізнесу визначено зменшення навантаження та спрощення адміністрування податків із суб'єктів малого бізнесу з урахуванням середнього податкового навантаження та визначенням найбільш перспективних галузей для малого бізнесу. До набору відповідного податкового і квазіподаткового інструментарію віднесено: зниження ставки єдиного соціального внеску для малого бізнесу; розвиток системи електронного адміністрування податку на додану вартість та надання малим підприємствам податкового кредиту; прийняття стратегії податкового сприяння розвитку малого бізнесу та введення мораторію на внесення змін до Податкового кодексу на декілька років; оптимізація роботи контролюючих органів з метою боротьби з корупцією та зниження адміністративних витрат на сплату податків.

8. Запропоновано інформаційне забезпечення діяльності контролюючих органів при адмініструванні податків із суб'єктів малого бізнесу у регіонах України, необхідність якого обумовлено тим, що збір, обробка і використання необхідної для розробки податкової політики інформації, враховуючи її обсяги та потрібну швидкість роботи, неможливі без широкого використання відповідних інформаційних засобів. В основу інформаційного забезпечення покладено виявлення та формалізацію інформаційних потоків, які виникають при реалізації процесів нарахування та сплати податкових платежів і зборів суб'єктами малого бізнесу. Це дозволяє описати бізнес-процеси адміністрування податків і побудувати на їх основі інформаційну систему підтримки прийняття рішень при вдосконаленні податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

9. Здійснено оцінку результативності реалізації податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. Для цього розроблено структуру та визначено взаємозв'язки між складовими оцінки впливу використання податкових інструментів на стан і перспективи розвитку малого бізнесу у регіонах України, яка базується на комбінуванні порівнянь із цільовими значеннями та порівнянь з еталонними значеннями та дозволяє надати підстави до прийняття й оцінки рішень щодо адаптації податкової політики до змін в економічному середовищі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Волкогон С. А. Региональная специфика функционирования малого бизнеса в налоговой среде в Украине / С. А. Волкогон // Вісник Донецьк. ун-ту еки та права. – 2015. – № 1. – С. 69–73 (0,39 ум.-друк. арк.).

2. Волкогон С. А. Концептуальный подход к налоговому стимулированию малого бизнеса регионов Украины / С. А. Волкогон // Вісник Донбаської держ. машинобудівної академії. – 2015. – № 3(36). – С. 191–195 (0,29 ум.-друк. арк.).

3. Волкогон С. А. Реформирование системы налогообложения малого бизнеса региона / С. А. Волкогон // Вісник Донецьк. ун-ту еки та права. – 2015. – № 2. – С. 108–113 (0,54 ум.-друк. арк.).

4. Волкогон С. А. Повышение эффективности государственного и регионального налогообложения малого бизнеса региона / С. А. Волкогон // Економіка і управління: наук. журн. – 2015. – № 3. – С. 39–44 (0,40 ум.-друк. арк.).

5. Волкогон С. А. Информационное обеспечение деятельности налоговых органов при стимулировании малого бизнеса региона / С. А. Волкогон // Стратегия и механизмы регулирования промышленного развития: зб. наук. праць. – 2015. – № 1. – С. 200–216 (0,94 ум.-друк. арк.).

6. Волкогон С. А. Концепция формирования налоговой политики стимулирования малого бизнеса регионов Украины / С. А. Волкогон // Вісник Донецьк. ун-ту економіки та права. – 2014. – № 2. – С. 103–108 (0,49 ум.-друк. арк.).

7. Волкогон С. О. Модернізація ДПС України, як фактор сприяння розвитку малого бізнесу / В. О. Орлова, Ю. Г. Волкогон, С. О. Волкогон // Торгівля і ринок України¹: зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 35. – С. 18–27 (0,56 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено критерії модернізації ДПС (0,28 ум.-друк. арк.).*

8. Волкогон С. О. Стан і проблеми державної реєстрації платників податків суб'єктів малого бізнесу / С. О. Волкогон // Торгівля і ринок України²: зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 33 – С. 27–32 (0,31 ум.-друк. арк.).

Публікації у зарубіжних наукових виданнях

9. Волкогон С. А. Оценка влияния налогового бремени на развитие малого бизнеса / С. А. Волкогон // Уральский научный вестник (Казахстан). – 2015. – № 14(145). – С. 29–32 (0,24 ум.-друк. арк.).

---

^{1,2} Входить до Міжнародних наукометричних баз Index Copernicus Journals Master List, SCIENCE INDEX, Jour Informatics, Research Bib Journal Database.

Матеріали науково-практичних конференцій

10. Волкогон С. А. Развитие регионального малого бизнеса под влиянием налогового бремени / С. А. Волкогон // Перспективи розвитку економічної системи в умовах нестабільності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (4-5 верес. 2015 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: Перспектива. – 2015. – С.129–132 (0,15 ум.-друк. арк.).

11. Волкогон С. А. Концептуальный подход к формированию налоговой политики стимулирования малого бизнеса регионов Украины / С. А. Волкогон // Проблеми громадської безпеки, євроінтеграції та безпеки бізнесу в умовах військового протистояння: матер. наук.-практ. конф. (16 груд. 2014 р., м. Київ). – К.: Вид-во Європейського університету. – 2014. – С.15–16 (0,10 ум.-друк. арк.).

12. Волкогон С. О. Вітчизняний та зарубіжний досвід податкового сприяння розвитку малого бізнесу в умовах фінансової кризи, історичний аспект / С.А. Волкогон // Стратегия качества в промышленности и образовании: матер. VIII Междунар. научн.-практ. конф. (8-15 черв. 2012 р., м. Варна). – Варна: ДАПОпром. – 2012. – С. 141–144 (0,15 ум.-друк. арк.).

13. Волкогон С. О. Ризикоорієнтована фіскальна система сприяння розвитку малого бізнесу регіонів / С. А. Волкогон // Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи: матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (23-24 лист. 2012 р., м. Донецьк). – Донецьк: ДонНУЕТ. – 2012. – С. 87–90 (0,15 ум.-друк. арк.).

14. Волкогон С. О. Система оподаткування як фактор податкового стимулювання малого бізнесу в Україні / С. О. Волкогон // Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни: матер. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (25-26 січ. 2012 р., м. Макіївка). – Макіївка : МЕРІ. – 2012. – С. 44–47 (0,15 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Волкогон С. О. Податкова політика сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2016.

У дисертації наведено вирішення актуального наукового завдання вдосконалення теоретичних і методичних положень щодо формування податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. Розроблено концептуальні положення щодо вдосконалення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України. При реалізації концептуальних положень розвинуто методи дослідження регіональної специфіки функціонування малого бізнесу в податковому середовищі України; обґрунтовано методичні підходи до оцінки впливу податкового тягаря на розвиток малого бізнесу у регіонах; обґрунтовано напрями підвищення ефективності оподаткування малого бізнесу у регіонах; запропоновано інформаційне забезпечення податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах. За допомогою розроблених інструментів сформовано пропозиції щодо вдосконалення системи оподаткування малого бізнесу у регіонах та здійснено оцінку ефективності податкової політики сприяння розвитку малого бізнесу у регіонах України.

Ключові слова: *формування податкової політики, сприяння розвитку малого бізнесу, малий бізнес у регіонах, регіональна специфіка, податкове середовище, податковий тягар, ефективність, оподаткування.*

АННОТАЦІЯ

Волкогон С. А. Налоговая политика содействия развитию малого бизнеса в регионах Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2016.

Диссертация посвящена решению актуальной научной задачи – содействию развитию малого бизнеса в регионах Украины путем совершенствования налоговой политики. Разработаны концептуальные положения по совершенствованию налоговой политики содействия развитию малого бизнеса в регионах Украины, которые основаны на формировании комплекса инструментов для выявления особенностей малого бизнеса в регионах, оценки взаимодействия малого бизнеса и налоговой среды, а также разработки на их основе решений по налоговому реформированию, что позволяет обеспечить возникновение стимулирующих фискальных влияний на малый бизнес.

Получили развитие методы исследования региональной специфики функционирования малого бизнеса в налоговой среде Украины, базирующиеся на установлении факта, что одни и те же налоговые действия могут иметь разные последствия в разных регионах, в зависимости от видов малого бизнеса, которые преобладают в них. Методы основаны на кластеризации совокупности субъектов малого бизнеса в соответствии с такими характеристиками, как основной вид деятельности, развитость малого бизнеса, финансовая эффективность малого бизнеса, влияние на внешнеэкономическую деятельность. Построение кластеров или групп субъектов малого бизнеса и выделение из них наиболее доминирующих в регионе позволяют оценить влияние общегосударственной налоговой политики на отдельные регионы Украины и определить основные направления возможного содействия развитию наиболее важных групп малого бизнеса.

Обоснованы методические подходы к оценке влияния налогового бремени на развитие малого бизнеса в регионах, учитывающие степени влияния налоговой политики на развитие малого бизнеса разных типов. В основу методов положена модель оценки влияния налогового бремени на малый бизнес региона, базирующаяся на определении совокупного налогового бремени с учетом особенностей таких субъектов хозяйственной деятельности, как малый бизнес, основной из которых является возможность быстрой ликвидации и склонность к уходу в теневой сектор. Определены направления повышения эффективности налогообложения малого бизнеса в регионах, что позволило разработать рекомендации по совершенствованию как общегосударственной налоговой политики содействия развитию малого бизнеса, так и местной налоговой политики, которая учитывает специфику малого бизнеса региона и согласована с общегосударственной политикой.

Для совершенствования налоговой политики предложено информационное обеспечение деятельности контролирующих органов при администрировании налогов субъектов малого бизнеса региона. В основу информационного обеспечения положено выявление и формализация информационных потоков, возникающих при реализации процессов начисления и уплаты налоговых платежей и сборов субъектами малого бизнеса. Описаны бизнес-процессы администрирования налогов и на их основе построена информационная система поддержки принятия решений при совершенствовании налоговой политики содействия развитию малого бизнеса в регионах Украины.

Сформированы рекомендации по реформированию системы налогообложения малого бизнеса региона, которые формируют результаты осуществленного исследования теоретических и практических аспектов совершенствования налоговой политики содействия развитию малого бизнеса в регионах Украины. Рекомендации основаны на определении специфики регионов Украины и оценке влияния на малый бизнес разных факторов налоговой среды. Основные положения рекомендаций могут быть использованы в общегосударственной стратегии реформирования налоговой системы Украины, а также органами местного самоуправления при определении особенностей местного налогообложения субъектов малого бизнеса. Достижение поставленных целей по развитию малого бизнеса предлагается осуществлять благодаря реализации следующих действий: снижение ставки единого социального взноса для малого бизнеса до 20%; развитие системы электронного администрирования налога на добавленную стоимость и предоставление малым предприятиям налогового кредита; принятие стратегии налогового стимулирования развития малого бизнеса и введения моратория на внесение изменений в Налоговый кодекс на несколько лет; оптимизация работы контролирующих органов с целью борьбы с коррупцией и снижения административных расходов на уплату налогов.

Разработана структура и определены взаимосвязи между составляющими оценки эффективности налоговой политики содействия развитию малого бизнеса в регионах Украины, которая базируется на комбинировании сравнений с целевыми значениями и сравнений с эталонными значениями, что позволяет осуществить углубленный анализ влияния налоговой политики на развитие малого бизнеса и обосновать принятие решений по адаптации налоговой политики к изменениям в экономической среде.

Ключевые слова: *формирование налоговой политики, содействие развитию малого бизнеса, малый бизнес в регионах, региональная специфика, налоговая среда, налоговое бремя, эффективность, налогообложение.*

SUMMARY

Volkogon S. O. The Tax Policy for Expansion of a Small Business in Regions of Ukraine. – As a manuscript.

The thesis for obtaining the Degree of Candidate of Economics in the speciality 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Donbass State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2016.

The thesis is devoted to the solution of an actual scientific task of perfection of theoretical and methodical positions in relation to forming a tax policy for expansion of a small business in regions of Ukraine. For this purpose conceptual positions are developed in relation to perfection of tax for expansion of a small business in regions of Ukraine. During realization of conceptual positions the methods of research of regional specific of functioning of small business are developed in the tax environment of Ukraine; grounded methodical approaches in relation to the estimation of influence of tax load on expansion of small business in regions; grounded directions of increase of efficiency of taxation of small business in regions; the informative providing of tax policy for expansion of a small business in regions of Ukraine is offered. By the developed instruments suggestions are formed in relation to perfection of the system of taxation of small business in regions and the estimation of efficiency of tax policy for expansion of a small business in regions of Ukraine is carried out.

Keywords: *forming of tax policy, assistance to development of small business, small business in the regions, regional specific, tax environment, tax burden, effectiveness, taxing.*

Підписано до друку 26.05.2016. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 583. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1633 від 24.12.2003 р.